

De ramp met de Phoenix

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Joske Meerdink

De ramp met de Phoenix

Op zoek naar het verhaal achter
'de Titanic van de Achterhoek'

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6852 3

© 2025 Joske Meerdink

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan.

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Collectie Rijksmuseum / Seneca Ray Stoddard
(vermeld op object), 1868-1873

Familiefoto: Image Preserved by the Sheboygan County Historical
Research Center

Foto auteur © Dirk-Jan van Dijk

Ambo|Anthos *uitgevers* vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor alle passagiers en bemanningsleden
van het schip Phoenix

Proloog

Was ik hier twee jaar geleden niet rechts afgeslagen, dan had mijn leven er nu heel anders uitgezien.

Met die gedachte in mijn hoofd kijk ik om me heen. Tussen de bomen op de oude begraafplaats steelt de skyline van Winterswijk de show. Piet Mondriaan zag in 1899 al hoe mooi het hier was en legde zijn blik op het centrum vast op een van zijn schilderijen. Vanbinnen word ik een graadje warmer als ik ernaar kijk. Vanaf hier lijkt het zicht op ‘mijn’ dorp niet alleen op het schilderij van Mondriaan, maar ook op een oude ansichtkaart. Ik mis alleen nog de gekartelde witte randen en de tekst ‘Groeten uit Winterswijk’.

Wanneer ik vanaf de begraafplaats naar het centrum kijk, zie ik de karakteristieke gevels van de oude stadsboerderijen oprijzen. Daarachter, iets verderop, torent de zonovergoten Jacobskerk fier boven het geheel uit. Vlak voor de boerderijen ligt een kleine boomgaard met appel-, peren- en pruimenbomen, omringd door een heg. Het loopt naadloos over in een klein charmant park, dat ooit is geschonken aan de inwoners van Winterswijk door textielmagnaat Gerrit-Jan Willink. Hij woonde in een prachtige villa, vlak bij de door hem opgerichte Tricotfabriek, met op zijn hoogtepunt zo’n duizend werknemers. Tricot-Jan, zoals hij ook wel werd genoemd, keek vanuit zijn villa uit op weilanden, de Willinkweide. Na zijn dood in 1933 liet hij veel aan de gemeenschap na. Niet alleen

schenken aan instanties, maar ook de weides voor zijn huis. Hij schonk ze aan de gemeente, met de bepaling dat het een plantsoen met wandelpaden moest worden. Bebouwing was uit den boze.

Tegenwoordig heet deze plek het Scholtenbrugpark. Ik vind het zonde dat daardoor de naam Willinkweide – als knipoog naar de gulle gever – verdwenen is. Hij zou wat mij betreft meer geëerd mogen worden, want wat ben ik meneer Willink dankbaar voor deze groene postzegel.

Aan de rand van het park ligt de oude begraafplaats. Ik struin over de kiezelpaden, waar ik inmiddels kind aan huis ben. Links naast het pad, voor een grote naaldboom, staat het monument. Ik loop ernaartoe en staar, net als eind 2020, naar de tekst op het bord. De tekst die ik inmiddels woord voor woord uit mijn hoofd ken. Tussen de letters door zie ik de weerspiegeling van mijn eigen gezicht. De omgeving is sereen, maar in mijn hoofd buitelen de gedachten over elkaar heen. Er is veel gebeurd de afgelopen tijd. Alle belevenissen flitsen door me heen, als een knipperende zaklamp.

Het is fris. Met mijn handschoenen aan rommel ik wat in de tas die ik bij me heb totdat ik de schep gevonden heb. Ik scan de omgeving. Links: in de verte een vrouw met een hond, maar die loopt van me af. Rechts: niks. De begraafplaats ligt aan een drukke weg, maar verder is het gelukkig redelijk rustig op dit tijdstip. Toch goed ingeschat, want ja, wanneer is het een goed moment om met een schep naar een begraafplaats te gaan? Het voelt alsof ik een bank heb overvallen en de buit wil gaan begraven.

Als de kust veilig is, haal ik de schep uit de tas. Met mijn andere hand zoek ik het flesje en het potje. Ik houd de schep strak tegen mijn bovenbeen aan, zodat die voor mijn gevoel het minste opvalt mocht iemand me toch zien. Ik loop met een stevige pas naar het monument en voel mijn hart in mijn keel kloppen.

Ik schep wat zand weg bij de linkerpaal, maak het potje open en strooi de inhoud in het gat. Vervolgens giet ik ook snel het flesje

helemaal leeg. Niemand mag me zien, anders ben ik morgen sowieso 'the talk of the town'. Daar zijn ze hier heel goed in (en ik doe er zelf trouwens net zo hard aan mee). Gekke praatjes over die van Meerdink 'dee met een schuppe ovver d'n begraafplaatse leep', nee, doe maar niet.

Maar het is me gelukt, volgens mij ongemerkt. Met mijn geheime missie heb ik zojuist twee werelden met elkaar verbonden. Sheboygan (Wisconsin, vs) en Winterswijk. Ik vind het een fijn idee dat ik voorlopig nog even de enige ben die weet hoe, wat en waarom.

Ik maak het gat dicht en stop de schep weer terug in de tas. Ik besluit om nog wat langer te blijven. Even dwalen over het kerkhof, nog eens de namen lezen op de achterkant van het monument, terugdenken aan alle mensen die ik heb ontmoet, het rampverhaal dat inmiddels geen geheimen meer voor mij kent, onze vondst en alle andere dingen die 'toevallig' gebeurden.

‘Je bent pas gestorven als ze je naam niet meer noemen.’

– Henk te Kulve –

Ik word gelukkig van gordijnen die op een kiertje staan. Dat je nog nét naar binnen kunt kijken en een vredig tafereeltje ziet. Een wereld achter glas dat soms net een schilderij lijkt, met het raamkozijn als omlijsting. Het meest fan ben ik van menselijke rituelen. Zo woont er langs mijn favoriete wandelroute een alleenstaande man die op dinsdag zijn sokken wast en die dan in de woonkamer laat drogen op een rek. Hij zit altijd met zijn rug naar het raam tv te kijken en daardoor ziet hij mij – gelukkig – niet gluren.

Een stukje verderop woont ook een man alleen. Zijn leeftijd loopt tegen de negentig, gok ik. Op zijn salontafel branden in de winter altijd drie waxinelichtjes in een langwerpige witporseleinen houder. Zou hij ze branden voor de gezelligheid of als herinnering aan een dierbare? En wie zou dat dan zijn?

Mijn voeten hebben ondertussen hun handen vol aan een avondwandeling. Ik heb een vast rondje, maar vind het ook leuk om af en toe van mijn standaardroutes af te wijken en een onbekend steegje in te duiken. Nieuwe dingen ontdekken tussen al het

bekende. Al moet ik zeggen dat ik mezelf op wandelgebied nauwelijks nog kan verrassen in het centrum van Winterswijk.

Het is december 2020 en ik loop een route langs de mooiste versierde kersthuisen van Winterswijk. Mijn blik dwaalt wat rond en dan zie ik, op een heuveltje, de oude begraafplaats. Het is ieniemienie, maar tegelijkertijd imposant. Een breed kiezelpad verbindt een statige witte poort met het prachtig uitgelichte baarhuisje. De contouren van de oude grafzerken maken het geheel een beetje griezelig. Alsof ze rechtstreeks uit een Harry Potterfilm gekropen zijn. Tussen de graven staat een enorme rode beuk waarvan de wortels zijn vergroeid met mijn oud-plaatsgenoten die onder de grond bivakkeren, zo stel ik me voor.

Honderden keren ben ik hier al langs gelopen, maar nog nooit voelde ik ook maar enige aandrang om deze plek te verkennen. Op deze avond is dat anders. Mijn benen besluiten de afslag naar rechts te nemen en al na een paar stappen trekt iets mijn aandacht. Ik zie twee dikke houten palen met een gekleurde plaat ertussen. Het licht van de lantaarnpaal naast de weg weerkaatst in de bedrukking van het bord en die schittering lokt mijn ogen als een wenkende hand. Ik zie een beeltenis van een schip in vuur en vlam en kom dichterbij. ‘De Ramp met de Phoenix, 21 november 1847’, lees ik. Er gaat geen belletje rinkelen. Ik begin de tekst op het bord te lezen.

Door slechte economische omstandigheden in geheel Europa emigreerden in de negentiende eeuw duizenden Nederlanders naar de USA. In augustus 1847 namen 84 Winterswijkers, waaronder 28 kinderen, afscheid van hun familie, vrienden en bekenden. Zij bezochten voor de laatste keer hun kerk, school en het kerkhof. Na een reis van 7600 kilometer vol ontberingen hadden zij hun einddoel, de haven van Sheboygan, bijna bereikt: nog 6 kilometer. De Phoenix lag voor de haven, in afwachting van rustig weer, om te kunnen aanleggen. Plotseling, waarschijnlijk door de explosie van een stoomketel, vloog het schip in brand en verging. Er kwamen 154 emigranten

om in het vuur en het ijskoude water van het Michiganmeer. Velen van hen kwamen uit Kotten. Slechts 24 Nederlandse mensen overleefden de ramp (10 Winterswijkers), die zich in en rond Sheboygan vestigden.

Ik neem de tekst in me op, maar ondertussen schiet er maar één vraag door mijn hoofd: waarom wist ik dit niet? Zo'n ingrijpende gebeurtenis waarbij veel Winterswijkers zijn omgekomen, dat moet een enorme impact op de regio gehad hebben. Hoe kan het dat ik hier nog nooit van gehoord heb?

'Er kwamen 154 emigranten om in het vuur en het ijskoude water van het Michiganmeer.' Die zin blijft hangen. Als dia's die een voor een voor een projectorlamp schieten vullen mijn gedachten zich met beelden uit de film *Titanic*. Want als je denkt aan een scheepsramp, dan denk je aan de Titanic. Althans, ik wel, als kind van de jaren negentig. Ik heb de film denk ik meer dan twintig keer gezien. De hand op het beslagen raam, de scène op de romp van het schip, het kersenpitten spugen vanaf het dek en dan natuurlijk het einde. Rose die in de ijskoude oceaan op een wrakstuk dobbert en Jack die bibberend belooft om haar niet los te laten – en dat uiteindelijk wel doet. Die scènes kan ik dromen en soms zelfs woord voor woord meepraten. Was de ramp met de Phoenix een soort Titanic van de Achterhoek?

De naam Phoenix doet trouwens wel een belletje rinkelen. Ik weet van de feniks zoveel als: een vuurvogel uit de Griekse mythologie die uit zijn eigen as herrijst. Dat voelt cru, omdat ik lees dat het schip in vlammen is opgegaan en niet bepaald herrezen is.

Ik loop om het bord heen en zie dat de achterkant vol met namen staat. Oonk, Te Winkel, Wilterdink, allemaal bekende Winterswijkse achternamen. Ik denk gelijk: zou er familie van mij op dit schip gezeten hebben?

Het moment dat ik het monument en daarmee het Phoenixverhaal leer kennen, voelt alsof ik een geheime kamer ontdek in mijn

eigen huis. Waarom heb ik die deur nog nooit gezien? Waarom hebben anderen me niet op die deur gewezen? Ik wil weten wat er achter die deur zit!

Het einddoel van mijn wandeling, de kerstversiering aan de Vredenseweg, kan me ineens weinig meer schelen en ik besluit lineaire naar huis te lopen. Daar klap ik gelijk de laptop open en in de uren die volgen probeer ik alles wat ik op het internet over de Phoenix kan vinden te bundelen en te lezen.

De groep Achterhoekers stak de oceaan over op een zeilschip, reisde over rivieren door het binnenland van Amerika en kwam voor het laatste gedeelte van de reis over de Great Lakes op het stoomschip Phoenix terecht. Bij een gedetailleerd verslag, geschreven door Bill Wangemann, voormalig stadshistoricus van Sheboygan, blijf ik hangen. Ik moet even slikken bij de beschrijving van alle gruwelijkheden. Zo beschrijft hij onder andere hoe ene meneer House zichzelf had weten te redden van het brandende schip. Terwijl hij op een houten deur in het ijskoude water van Lake Michigan dreef, hoorde hij de gebeden en kreten van iedereen om hem heen. Het hartverscheurende huilen van de vele kinderen achtervolgde hem nog jaren.

Hoe de Phoenix er daadwerkelijk uitzag, blijft deels gissen. Ik vind een artistieke impressie, een schilderij van William J. Koelpin en een houtsnede. Dat is een grafische afdruk waarbij het beeld is uitgesneden in hout. Die houtsnede toont het silhouet van het schip in grove lijnen, met nadruk op de vorm en het aantal masten, maar zegt bijvoorbeeld niets over de kleur van het schip. Samen geven het schilderij en de houtsnede een indruk van hoe de Phoenix eruit moet hebben gezien, al blijft het deels interpretatie.

Een jaar lang draait het Phoenixverhaal als een wasmachine rondjes in mijn hoofd. Er zijn periodes waarin ik het met rust laat, maar ik kan ook ineens in de centrifugestand schieten. Dan ben ik dagen achter elkaar actief op zoek naar informatie. Ik verslind boe-

ken en onderzoeken, duik diep in archieven en laat me volledig meeslepen.

Tot dan toe eigenlijk allemaal zonder duidelijk doel. Totdat er zich een kans voordoet die ik niet kan laten liggen. Vanuit mijn werk krijg ik opeens de mogelijkheid om me écht in het Phoenix-verhaal te gaan verdiepen door een podcastserie te gaan maken. Nu wordt het menens en valt alles op zijn plek: ik ga deze geschiedenis tot op de bodem uitzoeken! Het voelt alsof ik eindelijk die lekkere taart mag gaan bakken met ingrediënten die ik al een tijdje in huis had, maar waarvan het recept ontbrak.

Die ene vraag bij het monument – waarom weet ik dit niet? – heeft inmiddels tientallen, misschien wel honderden vervolgvragen ontketend. Uiteindelijk lukt het me om die enorme berg aan vraagtekens op te delen in een aantal hoofdvragen.

Waarom emigreerden er in de negentiende eeuw zoveel Achterhoekers naar Amerika? Wat is er precies gebeurd tijdens de ramp met de Phoenix? Is er iets over van het schip? En zat er eigenlijk familie van mij op het schip?

Als ik de dagen daarna aan vrienden en familie vraag of iemand het verhaal van de Phoenixramp kent, zie ik veel vragende ogen en gefronste wenkbrauwen. Maar misschien zit ik wel in een heel rare bubbel met weinig historisch besef?

Ik besluit de proef op de som te nemen en ga naar de markt om willekeurige voorbijgangers te ondervragen. Op de vraag of mensen de Phoenixramp kennen, antwoorden sommigen: ja, weleens van gehoord, maar verder heb ik geen idee. Dan weet je dus eigenlijk van niks, maar vind je dat lastig om te zeggen. Dat snap ik er-gens wel, dat zou ik zelf ook doen denk ik.

Bij één man gaat er een vaag belletje rinkelen: 'Ik heb daar laatst een bordje van gelezen. Volgens mij is dat een schip geweest met vluchtelingen dat gezonken is.' Ik denk dat deze man net als ik het monument tegengekomen is tijdens een wandeling.

De meeste Winterswijkers die ik spreek hebben nog nooit van de ramp gehoord. Maar als ik ze er meer over vertel, vinden ze unaniem dat het verhaal meer aandacht zou mogen krijgen, vooral op school. Iedereen kent tenslotte het verhaal rond de Titanic en bijna niemand de ramp met de Phoenix. Dat móét anders. Maar hoe?

Het jaartal is 1847. Welke associaties heb jij daarbij? Ikzelf niet heel veel. Er zijn niet gelijk historische gebeurtenissen die ik kan linken aan die periode. Als ik de tune hoor van *The Dukes of Hazzard* waan ik me gelijk in de jaren tachtig. Bij 'I Want It That Way' van de Backstreet Boys zie ik mezelf zingend voor de spiegel staan in de jaren negentig. En als ik Philip Freriks hoor zeggen 'Twee gekaapte passagiersvliegtuigen zijn doelbewust op de torens van het World Trade Center in New York gevlogen', dan weet ik gelijk weer waar ik was op 11 september 2001.

Bij de decennia voor mijn geboorte kan ik me, via de levens van mijn ouders en grootouders, ook nog wel iets voorstellen. Maar 1847 voelt nog een stuk verder weg. Ik probeer piketpaaltjes te vinden die me helpen om de tijdsgeest te vangen.

In 1847 was er nog geen tv, radio of telefoon en er waren nog geen geluidsdragers zoals grammofoonplaten. Hoe zag het leven in die tijd eruit? Het straatbeeld was in ieder geval heel anders. Er reden geen auto's, alleen paard en wagen. De fiets bestond al wel, lees ik, maar nog niet in zulke groten getale dat hij in Winterswijk veel zichtbaar was.

Men verdiende de kost als boer, timmerman, schoenmaker, bakker, molenaar of wever – slechts enkele van de vele ambachten en beroepen in die tijd. De levensverwachting lag gemiddeld rond de achtendertig jaar voor mannen en veertig jaar voor vrouwen. Let wel: dit lage gemiddelde werd sterk beïnvloed door hoge kindersterfte. Als mensen de kindertijd overleefden werden ze gemiddeld tussen de vijftig en zestig jaar oud.

Wat speelde zich af op landsniveau en daarbuiten? Koning Wil-

lem II was aan de macht in Nederland. De koning was destijds nog daadwerkelijk de baas van ons land. Het zou nog een jaar duren, tot de grondwet – met dank aan Thorbecke – werd gewijzigd. O ja, Thorbecke, het begin van de parlementaire democratie. Het voelt alsof ik weer terug ben in de schoolbanken, tijdens een geschiedenisles – het vak waar ik ooit zo’n hekel aan had. Toch betrap ik mezelf erop dat ik het nu leuk begin te vinden om me te verdiepen in het verleden.

Ik zoek nog even verder en lees dat de doodstraf in 1847 nog gewoon bestond. Charles Darwin werkte aan zijn evolutietheorie, die hij twaalf jaar later zou publiceren. De beroemde componist Frédéric Chopin schreef muziek in Parijs, en Hans Christian Andersen had net zijn sprookje *Het meisje met de zwavelstokjes* gepubliceerd.

1847 wordt langzaam iets meer ingekleurd in mijn gedachten, nu ik weet wat er op het wereldtoneel en in ons eigen land speelde. Maar hoe Winterswijk eruitzag, wat er hier lokaal speelde, dat kan ik lastig vinden.

Nu kennen de meeste Nederlanders Winterswijk – als ze het dorp al kennen – van de grote kampeerwinkel, de hightechschaatsbaan, of als woonplaats van Ernst Daniël Smid. Als de snelweg ophoudt in Varsseveld, dan is het nog een minuut of twintig karren. En als ik in het westen uit moet leggen waar Winterswijk ligt, dan zeg ik meestal: ‘Ken je de Zwarte Cross? Daar kan ik naartoe op de fiets!’

Daarover gesproken: Winterswijk is geliefd bij fietsers vanwege het mooie coulisselandschap met zijn afwisselende heggen, houtwallen en doorkijkjes. We kennen ook een rijk verenigingsleven en, een prachtig bloemencorso, en bovenal is het de plek waar ik mij het meest thuis voel.

Ik ben geboren in Het Woold, een van de negen buurtschappen van Winterswijk. Die liggen in een soort gordel om het dorp heen. Er wonen vandaag de dag dik 29.000 mensen in de gemeente, waarvan zo’n 5000 in de buurtschappen.

Achterhoekers zijn trots en kijken het liefst de kat uit de boom. In de kleine buurtschappen ben je op elkaar aangewezen. Mensen zijn hecht, ‘naoberschap’, zo noem je dat. Een woord dat in veel talen terugkomt: Nachbar, neighbour, nabuur, naober. Dankzij Caroline van der Plas is het inmiddels een ingeburgerde term geworden. Nederland moet een ‘naoberstaat’ worden, bepleit de BBB-leider. Maar wat houdt het in? Vroeger hielp men elkaar, als naaste burenen, bijvoorbeeld met het binnenhalen van de oogst. Het is vandaag de dag in het hele Nedersaksische gebied, van Groningen tot Gelderland, nog steeds gebruikelijk om als naaste burenen voor elkaar klaar te staan.

Als naobers worden er dingen van je verwacht. Het regelen van de koffie en cake tijdens een begrafenis, het dragen van de kist, het zorgen voor een ooievaar bij de geboorte van een kindje en het zetten van een Abraham of Sara als iemand de vijftig aantikt. Mooie tradities, als je het mij vraagt. En als er een nieuw huis of een schuur wordt gebouwd en het hoogste punt van het bouwwerk is bereikt, dan zet de buurt een meiboom. De boom moet dan hoger zijn dan het gebouw en wordt meestal versierd met slingers en lege flessen. Een niet zo subtiele hint dat de buurt graag een keer wordt uitgenodigd om op het nieuwe huis te proosten.

Daniël Lohues bezingt vol liefde ‘zijn’ Drenthe in het lied ‘Hier kom ik weg’. En ook al kwam ik zo’n 141 kilometer zuidelijker ter wereld, die songtekst past óók perfect bij mijn trotse Achterhoekse gevoel. Toch weer die verbondenheid onder de Nedersaksen, denk ik.

Ruumte smoort de drokte, stilte gef rust.

Ben me der nie alle dagen hielmaol van bewust.

Hoe graag ik hier mag wezen, gruuantesoep met worst.

Leven hier helpt net zo goed as drinken tegen de dörst.

*Hier kom ik weg, hier stiet ons huus, blikbar kom ik daor altied
weer terecht. Hier kom ik weg.*

Anno nu ken ik het dorp en de omliggende buurtschappen op m'n duimpje, maar hoe was het hier zo'n 175 jaar geleden? Ik stuit op een publicatie van Abraham Jacob van der Aa, een Nederlandse letterkundige uit Amsterdam. Hij bracht allerlei wetenswaardigheden van Nederlandse plaatsen in kaart die hij publiceerde in zijn *Aardrijkskundig woordenboek*. Een boek met dertien delen; Winterswijk beschrijft hij in het twaalfde deel. Het is dan 1848, één jaar na de Phoenixramp. Als ik dit ontdek doe ik een vreugdedansje, want een omschrijving van het dorp die dichterbij komt qua tijdsbeeld ga ik waarschijnlijk nergens vinden. Met grote belangstelling lees ik hoe Van der Aa Winterswijk omschrijft in ietwat oubollig Nederlands.

Winterswijk telt dan in totaal 1366 huizen, waarvan er 130 in het dorp zelf staan, de rest in de buurtschappen. Er wonen in totaal 7600 mensen en hij beschrijft het als een 'wel bebouwde plaats'. Volgens Van der Aa was Winterswijk destijds het grootste dorp van heel Gelderland met maar liefst acht straten in het centrum.

Winterswijk telde destijds meerdere weverijen, drie steen- en pannenbakkerijen, twee kalkbranderijen, een bierbrouwerij, een postkantoor en elf scholen. In de kalkbranderijen produceerden ze ongebluste kalk door kalksteen te verhitten; het werd veel gebruikt in de bouw door er cement mee te maken, maar ook om muren te witten of te stuken.

Hoe leefden de Winterswijkers? Van der Aa schrijft: 'Men vindt hun bestaan in landbouw en handel, zoo in hout als koopmans- en koloniale waren, welke zeer is bevorderd door den voor weinig jaren nieuw aangelegde straatweg van Winterswijk over Zutphen op Deventer en belangrijker zouden worden, wanneer eene verbinding van dien weg met Pruisen werd bewerkstelligd.'

Men leidde in de regel een armoedig bestaan en ging trouw naar de kerk. Dat was voor het overgrote deel (6550 leden) de Nederduitse Gereformeerde Kerk, in de volksmond beter bekend als hervormde kerk. Verder waren er nog wat kleine andere stromingen:

de rooms-katholieken, de Israëlieten, de doopsgezinden en de afgescheidenen. Over die laatste groep schrijft Van der Aa: 'Men telde er vroeger 150, van welke echter in de beide laatste jaren twee derde naar Noord-Amerika vertrokken zijn.'

Het waren blijkbaar vooral afgescheidenen die emigreerden. Zouden zij ook op de Phoenix hebben gezeten?

Ik besluit om nog een andere bron te raadplegen om het tijdsbeeld van Winterswijk in 1847 scherper voor me te zien: het boek *Winterswijkse pioniers in Amerika* van Willem Wilterdink, beter bekend als Hulzer Willem. Hij was naast veehandelaar ook schrijver van versjes, columns, toneelstukken en Achterhoekse liedjes als 'Botterham met spek' en 'Bi'j uns an de Grenze'. Willem is in 2011 overleden, maar was wereldberoemd in Winterswijk en omstreken. Mijn oma van mijn moeders kant, oma Pas, kende hem goed en sprak altijd vol lof over hem. Willem had veel interesse in de gedeelde geschiedenis tussen Winterswijk en Amerika. In zijn eigen familie waren er namelijk ook wat mensen vertrokken naar 'het beloofde land', en dat fascineerde hem. Hij heeft zelfs een familielink met een Phoenix-overlevende: Hendrik Jan Wilterdink. Willem reisde een aantal keer naar de vs en verwerkte zijn ervaringen uiteindelijk in een boek. Hij beschreef daarin het leven van de migranten in Amerika, maar ook wat er zich daarvoor in de Achterhoek had afgespeeld. Over de leefwereld van de mensen in de Achterhoek in de negentiende eeuw schreef hij dat het vee en de mensen vaak in één ruimte leefden. De buurtschappen bestonden toen nog voor een groot gedeelte uit wildernis en van daaruit was het al gauw een uur lopen over zandwegen voordat je in het dorp was. Lichtenvoorde lag op twee uur lopen en Bredevoort op anderhalf uur.

'Als het allemaal zulke grote afstanden waren,' schrijft Willem, 'hoeveel mensen zullen er in die tijd dan op reis zijn geweest? Nee, reizen zullen de mensen in die tijd niet veel gedaan hebben, zeker